

Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistiossa:

(Opetusministeriön muistioita ja selvityksiä 2005:33)

Opetusministeriö on eri asiakirjoissaan asettanut lähivuosien keskeisimmiksi haasteiksi koulutusjärjestelmän toimivuudelle koulutusasteiden välisten nivelvaiheiden tehostamisen sekä koulutuksen keskeyttämisen vähentämisen ja läpäisyn parantaminen. Toimintaympäristön muutokset, kuten esimerkiksi väestön ikääntyminen, nuorten ikäluokkien pieneneminen, ammattitaitovaatimusten kasvu, globaali kilpailu työvoimasta jne. edellyttävät osaltaan mahdollisimman tehokasta ja laadukasta koulutusta koko ikäluokalle.

Vuoden 2006 talousarvion mukaan perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymiskynnyksen madaltamiseksi ja toisaalta ammatillisen koulutuksen alkuvaiheen keskeyttämisen vähentämiseksi ammatillisen koulutuksen yhteyteen kehitetään ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta, josta opiskelija voi joustavasti siirtyä tutkintoon johtavaan koulutukseen. Koulutus on suunnattu erityisesti sellaisille perusopetuksen päättävillä nuorilla, joilla ei vielä ole riittäviä valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen ja ovat siitä syystä vaarassa jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä. Koulutus käynnistetään kokeilumuotoisena.

Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen

Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen on viime vuosina vähentynyt tasaisesti, joskin se on edelleen merkittävästi suurempaa kuin muilla koulutussektoreilla. Vuonna 2003 opetushallinnon alaisen ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijoista lähes 11,5 % (noin 13 100) keskeytti kokonaan ammatilliset opintonsa. Osa siirtyi kuitenkin opiskelemaan muille koulutussektoreille, jolloin niitä opiskelijoita, jotka siirtyivät kokonaan pois koulutusjärjestelmästä, oli reilut 10 % (noin 11 600)

Taulukko 20. Ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen keskeyttäneet vuosina 2001 - 2003¹ ja tavoite vuodelle 2006.

Ammatillisen peruskoulutuksen keskeyttäneet	2001	2002	2003	2006 (TAE-tavoite)
Keskeytti opintonsa ammatillisessa peruskoulutuksessa	13,2 %	12,3 %	11,4 %	10,0 %
Keskeytti opintonsa ammatillisessa peruskoulutuksessa eikä siirtynyt muuhun koulutukseen	11,7 %	10,8 %	10,2 %	9,0 %

¹ Lähde: Tilastokeskus. Ei sisällä Ahvenanmaata. Vain opetushallinnon alainen koulutus. Tilasto ei sisällä näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavaa koulutusta, oppisopimuskoulutusta eikä erityisoppilaitoksissa järjestettävää koulutusta.

Vuonna 2003 ammatillisessa peruskoulutuksessa opintoaloittain tarkasteltuna keskeyttäminen oli prosentuaalisesti pienintä sähkö- ja automaatiotekniikassa (6,5 %). Suurimmat keskeyttämisluvut olivat tieto- ja tietoliikennetekniikassa (24,8 %), kalataloudessa (21,6 %), maataloudessa (19,8 %) sekä puutarhataloudessa (18,5 %). Vaikka absoluuttisina lukuina keskeyttäneitä oli luonnollisesti eniten useimmilla suurilla opintoaloilla, prosentuaalisesti tarkasteltuna näiden alojen keskeyttämisluvut olivat kuitenkin melko lähellä kaikkien alojen keskiarvoa (11,4 %). Esimerkiksi liiketalouden ja kaupan opintoalalla keskeyttäneitä oli 1 700 (12,6 % alan opiskelijoista), majoitus- ja ravitsemisalalla 1 375 (10,7 % alan opiskelijoista), sosiaali- ja terveysalalla 1 350 (10,6 % alan opiskelijoista) sekä ajoneuvo- ja kuljetustekniikassa 1 100 (13,4 % alan opiskelijoista). Näiden neljän opintoalan keskeyttäneitä oli yhteensä yli 5 500, mikä oli 42 % ammatillisen koulutuksen kaikista keskeyttäneistä.

Taulukosta 21 ilmenevät ammatillisen koulutuksen vuonna 2003 keskeyttäneiden määrät ja prosentiosuudet maakunnittain. Suurin ammatillisen koulutuksen keskeyttämisaste oli Uudellamaalla (15,2 %) ja Kanta-Hämeessä (13,7 %). Pienintä keskeyttäminen prosentuaalisesti tarkasteltuna oli Etelä-Pohjanmaalla (7,6 %), Kainuussa (8,1 %), Etelä-Karjalassa (8,3 %), Pohjois-Karjalassa (8,3 %) ja Pohjanmaalla (8,4 %).

Taulukko 21. Ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen keskeyttäneet maakunnittain vuonna 2003.²

Koulutuksen sijaintimaakunta	Keskeytti ammatillisen koulutuksen		Keskeytti ammatillisen koulutuksen eikä siirtynyt muuhun koulutukseen	
	abs.	%	abs.	%
Uusimaa	3 254	15,2	2 858	13,3
Itä-Uusimaa	207	12,2	185	10,9
Varsinais-Suomi	1 030	11,7	921	10,5
Satakunta	707	12,3	613	10,7
Kanta-Häme	571	13,7	501	12,0
Pirkanmaa	991	10,5	868	9,2
Päijät-Häme	578	11,4	512	10,1
Kymenlaakso	458	10,5	422	9,7
Etelä-Karjala	238	8,3	222	7,7
Etelä-Savo	446	10,9	402	9,9
Pohjois-Savo	715	10,9	643	9,8
Pohjois-Karjala	390	8,3	345	7,3
Keski-Suomi	555	8,9	506	8,1
Etelä-Pohjanmaa	402	7,6	364	6,9
Pohjanmaa	326	8,4	283	7,3
Keski-Pohjanmaa	198	9,2	171	7,9
Pohjois-Pohjanmaa	1 139	11,5	1 031	10,4
Kainuu	178	8,1	165	7,5
Lappi	680	11,4	625	10,4
Yhteensä	13 063	11,4	11 637	10,2

² Lähde: Tilastokeskus. Vain opetushallinnon alainen koulutus. Tilasto ei sisällä näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavaa koulutusta, oppisopimuskoulutusta eikä erityisoppilaitoksissa järjestettävää koulutusta.

Keskeyttämisen syitä

Perusopetuksen päättäneiden koulutuskysynnän ja työvoiman edellyttämän koulutustarpeen yhteensovittaminen on usein vaikeaa. Joillakin esimerkiksi teollisuuden työtehtäviin johtavilla koulutuksilla ei ole riittävää vetovoimaa nuorten keskuudessa. Erityisesti silloin, kun aloitettu koulutus ei ole ollut opiskelijalle ensisijainen valinta, opinnot keskeytetään herkästi tai siirrytään toiseen koulutukseen, toiselle opinto- tai koulutuslalle tai joskus jopa toiselle koulutusasteelle.

Osa nuorista kokee ammatilliset perustutkinnot teoreettisesti liian vaativiksi, vaikka työssäoppiminen onkin jo vakiintunut osaksi ammatillista koulutusta. Näille nuorille koulutuksen alkuvaiheessa on tärkeää tarjota mahdollisuus toiminnalliseen oppimiseen, henkilökohtaisten opiskeluvalmiuksien parantamiseen ja tarvittaessa myös perustietojen täydentämiseen, jotta keskeyttämistä ei tapahtuisi ainakaan sen vuoksi, että koulutuksen vaatimustaso opiskelijoiden edellytyksiin nähden tuntuu ylivoimaiselta.

Keskeyttäminen on suurinta opintojen alkuvaiheessa. Ammatillinen koulutus keskeytetään useimmin seuraavista syistä:

- epäonnistunut koulutusvalinta (erityisesti suoraan perusopetuksesta tulleilla; opintojaan keskeyttävät myös sellaiset opiskelijat, jotka ovat päässeet ensimmäiselle sijalle asettamaansa koulutukseen)
- oppimis- ja opiskeluvaikeudet ja/tai opiskeluun liittyvät motivaatio-ongelmat
- henkilökohtaiset syyt (vaikea elämäntilanne, terveydelliset syyt)
- taloudelliset syyt (opintotuen vähäisyys, toimeentulon niukkuus) sekä
- siirtyminen työelämään (joka on usein myös seurausta edellisistä).

Tutkinnon suorittamiseen kuluva aika voi myös koulutusta vaihtavilla muodostua tarpeettoman pitkäksi ja koulutuskustannukset siten suoritettua tutkintoa kohden kohtuuttoman suuriksi etenkin silloin, jos opiskelija ei ole ehtinyt hankkia ennen koulutuksen vaihtoa sellaista osaamista, mikä olisi mahdollista lukea uuden tutkinnon suorittamisessa hyväksi. Tämän vuoksikin olisi tärkeää, että mahdollisimman moni päätyisi oikeaan koulutusvalintaansa jo koulutuksen alkuvaiheessa.

Toimenpiteitä keskeyttämisen vähentämiseksi

Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen on vähentynyt tasaisesti niiden kolmen vuoden aikana, jolloin keskeyttämistä on tilastoitu. Keskeyttämisen vähentämiseen tähtäviä toimenpiteitä on toteutettu laajasti (muun muassa opinto-ohjaus ja erilaiset opiskelijoiden tuki- ja neuvontapalvelut erityisesti opintojen alkuvaiheessa sekä ammatillisten oppilaitosten innopajatoiminta). Myönteiseen kehitykseen ovat vaikuttaneet myös tulorahoituksen valmistelun ja käyttöönoton ajoittuminen tarkastelujaksolle. Tulorahoituksessa keskeyttämisen vähenemisellä ja läpäisyn tehostumisella on merkittävä vaikutus (painoarvo 28 % koulutuksen järjestäjän tulorahoitusindeksiä laskettaessa). Uuden tilastoinnin käynnistyminen ja ilmiöalueen seurannan tiedostaminen ovat omalta osaltaan vaikuttaneet keskeyttämisen vähentämiseen tähtävien toimenpiteiden lisääntymiseen. Lisäksi myönteiseen kehitykseen on ollut vaikuttamassa myös nuorten osallisuutta edistävän poikkihallinnollisen yhteistyöhankkeen toimenpiteet nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Todellisen keskeyttämisen vähenemisen lisäksi kehitykseen on jossain määrin voinut vaikuttaa myös tilastoaineiston laadun paraneminen.

Ammatillisten oppilaitosten innopajatoiminta on ollut kokeilu- ja kehittämisprojekteina käynnissä jo vuodesta 1998 lähtien, jolloin käynnistettiin 28 innovatiivista pajaprojektia Euroopan sosiaalirahaston rahoituksella. Tämän jälkeen keskeyttämisen ehkäisemiseen keskittyviä projekteja on ollut samanaikaisesti käynnissä vuosittain 28 - 42.

Keskeyttämisen vähenemiseen omalta osaltaan ovat vaikuttaneet myös muut ammatillisen koulutuksen viime vuosien keskeiset kehittämishankkeet, kuten työssäoppimisen vakiinnuttaminen ja ammattiosaamisen näyttöjen käyttöönotto.

Ammatillisen koulutuksen läpäisy

Tilastokeskuksen henkilötunnuspohjaiseen tiedonkeruuseen perustuvan ammatillisen koulutuksen läpäisytilaston mukaan vuoden 2000 oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen uusista opiskelijoista³ 56,5 % oli suorittanut opiskelemaansa koulutusalan tutkinnon ja 2,5 % jonkin muun koulutusalan tutkinnon vuoden 2003 loppuun mennessä. Ammatillisessa koulutuksessa opiskeli edelleen lähes 14,5 % ja yli 4 % oli siirtynyt opiskelemaan muuhun koulutukseen. Muussa toiminnassa oli vuoden 2003 lopussa noin 22,5 % vuoden 2000 uusista opiskelijoista. Näistä yli 9 % oli työssä ja 4 % työttömänä.

Opintojen aloittaminen ammatillisessa koulutuksessa

Ammatillisen koulutuksen aloittavat nuoret ovat koulutus- ja muulta taustaltaan hyvin erilaisia. Pääosa uusista opiskelijoista on juuri perusopetuksen päättäneitä, osa on jo suorittanut muita opintoja, kuten lukion tai muun ammatillisen tutkinnon. Osa on suorittanut perusopetuksen mukautetussa opetuksessa, osalla taas koulutukselliset tavoitteet ovat korkealla, esimerkiksi ammatillisten opintojen ohella lukio-opintojen suorittaminen. Joukossa on myös enenevä määrä maahanmuuttajia. Osa koulutuksen aloittajista on selkeästi aloittamiinsa opintoihin suuntautuneita, joilla on elämä muutoinkin hallinnassaan. Osa nuorista on sitä vastoin vielä kypsyttämättömiä ammatinvalinnassaan. Osa ei ole päässyt opiskelemaan alalle, jolle olisi halunnut ja jotkut ovat saattaneet tehdä valintansa hatarien tai väärin mielikuvien perusteella. Opinto-ohjauksen ja muiden opiskeluun liittyvien tukipalvelujen järjestämisen haasteena onkin oikean ja riittävän ohjauksen ja tuen tarjoaminen kunkin henkilökohtaisia tarpeita vastaavasti.

Ammatilliseen koulutukseen tulee lisääntyvä määrä opiskelijoita myös perusopetuksen erityisopetuksesta. Näillä nuorilla koulunkäyntiä ja opiskelua on saattanut hankaloittaa erilaiset oppimis- tai henkilökohtaiset vaikeudet, käytöshäiriöt ja motivaatio-ongelmat. Erityisopiskelijoiden ja muiden erityistä tukea tarvitsevien opinto-ohjaukseen perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheessa on kiinnitetty viime vuosina erityistä huomiota. Tällöin siirtymävaiheen yhteistyössä ovat olleet mukana sekä lähettävä koulu että vastaanottava oppilaitos. Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa tapahtuvan tiedonsiirron esteenä on kuitenkin käytännössä ollut salassapitosäännösten vaihteleva tulkinta.

Heti koulutuksen alkuvaiheessa tulisi selvittää mahdolliset opiskeluun liittyvät vaikeudet ja henkilökohtaisen opinto-ohjelman tarve. Opiskelijan tulee saada tietoa myös saatavilla olevista tukimuodoista. Opiskelija on oikeutettu maksuttomiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, jotka järjestetään yhdessä kuntien sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Monissa oppilaitoksissa toimii moniammatillinen opiskelijahuoltoryhmä, joka huolehtii opiskelijoiden hyvinvoinnista. Nuorten koulutuksessa oppilaitoksella on velvollisuus pitää yhteyttä myös koteihin.

³ Tässä tilastossa oppilaitosmuotoisen opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen uusien opiskelijoiden määrä vuonna 2000 oli 50 550 (sisältäen Ahvenanmaan).

Vuonna 2006 käynnistyvä ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus

Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2006 – 2009 esitetään ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävän ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen käynnistämistä. Valtiontalouden kehyspäätöksessä vuosille 2006 – 2009 todetaan niin ikään kyseisen koulutuksen aloittaminen yhtenä osana laajaa toimenpidekokonaisuutta, jonka tavoitteena on muun muassa nuorten syrjäytymisen vähentäminen. Vuoden 2006 talousarvion mukaan ohjaava ja valmistava koulutus käynnistetään kokeilumuotoisena vuonna 2006.

Ammatillisen koulutuksen yhteyteen kehitettävän ohjaavan ja valmistavan koulutuksen tavoitteena on perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtymiskynnyksen madaltaminen ja toisaalta ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen. Ohjaava ja valmistava koulutus suunnataan erityisesti sellaisille perusopetuksen päättävillä nuorilla, joilla ei vielä ole riittäviä valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen ja jotka ovat siitä syystä vaarassa jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä. Koulutus sisältää muun muassa opiskeltavan alan ja tutkinnon löytymistä helpottavia eri koulutuksiin ja työelämän ammattitehtäviin tutustuttavia opintoja, henkilökohtaisten opiskelutaitojen ja yleisen elämänhallinnan taitojen kehittämistä sekä ammatillisessa koulutuksessa tarvittavien perustietojen ja -taitojen täydentämistä.

Koulutuksen laajuudeksi on suunniteltu yksilöllisten tarpeiden mukaan määräytyen 20 – 40 opintoviikkoa. Ohjaavasta ja valmistavasta koulutuksesta opiskelijan tulee voida joustavasti siirtyä tutkintoon johtavaan koulutukseen siinä vaiheessa kuin se on opiskelijan kannalta tarkoituksenmukaisinta. Tutkintoon johtavassa koulutuksessa tunnustetaan ja luetaan hyväksi se osaaminen, mikä ohjaavan ja valmistavan koulutuksen aikana on jo saavutettu.

Useat ammatillisen koulutuksen järjestäjät ovat jo suunnitelleet esitetyn kaltaista koulutusta. Myös järjestämislupahakemuksia ja muita tiedusteluja koulutuksen aloittamisen mahdollisuuksista on tullut eri puolilta Suomea. Osasyynä uuden koulutuksen tarpeellisuudelle on nähty se, että kunnat eivät ole olleet halukkaita perusopetuksen lisäopetuksen laajentamiseen valtakunnallisesti asetetuista määrällisistä tavoitteista ja alueilla ilmenneistä tarpeista huolimatta. Perusopetuksen lisäopetus on lisäksi monilla paikkakunnilla painottunut perusopetuksen arvosanojen korottamiseen ja lukiovalmiuksien parantamiseen, jolloin yhteydet alueen ammatillisen koulutuksen järjestäjiin ovat jääneet vähäisiksi. Opiskelijoiden kiinnostus lisäopetusta kohtaan ei myöskään ole ollut tavoitteiden mukaista. Ammatillisen koulutuksen yhteydessä järjestettävälle ohjaavalle ja valmistavalle koulutukselle on siksi nähty olevan tarvetta nimenomaan niiden opiskelijoiden koulutusuran tukemiseksi, jotka eivät suuntaudu lukio-opintoihin.

Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2006 – 2009 on lähdetty siitä, että ammatilliseen koulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen käynnistäminen tulee jossain määrin lisäämään ammatillisen koulutuksen kokonaisopiskelijamäärää ainakin toiminnan alkuvaiheessa. Opiskelijamäärän lisäys aiheutuu siitä, että uudenaikaisella ohjaavalla ja valmistavalla koulutuksella pyritään pienentämään perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa kokonaan koulutuksen ulkopuolelle jäävien osuutta (koulutustakuu). Toisaalta ohjaavalla ja valmistavalla koulutuksella pyritään myös vähentämään keskeyttäjiä ja koulutustaan opintojen alkuvaiheessa vaihtavien määrää ja niiden opiskelijoiden määrää, jotka nykyisin suorittavat perustutkintoon johtavan koulutuksen vuotta sen laajuutta pidemmässä ajassa (3 + 1). Tämän arvioidaan myöhemmin pienentävän tutkintoon johtavan koulutuksen opiskelijamäärää, jonka vuoksi ohjaavan ja valmistavan koulutuksen volyymi kasvattanee ammatillisen koulutuksen kokonaisopiskelijamäärää lähinnä toiminnan käynnistymisen alkuvuosina. Uuden koulutuksen arvioidaan joissakin tapauksissa vähentävän paineita koulutuksen järjestämiseen erityisopetuksena, koska ohjaava ja valmistava koulutus palvelee myös niitä tukea ja räätälöityjä opintoja tarvitsevia nuoria, jotka eivät ole kuitenkaan erityisopetuksen tarpeessa.